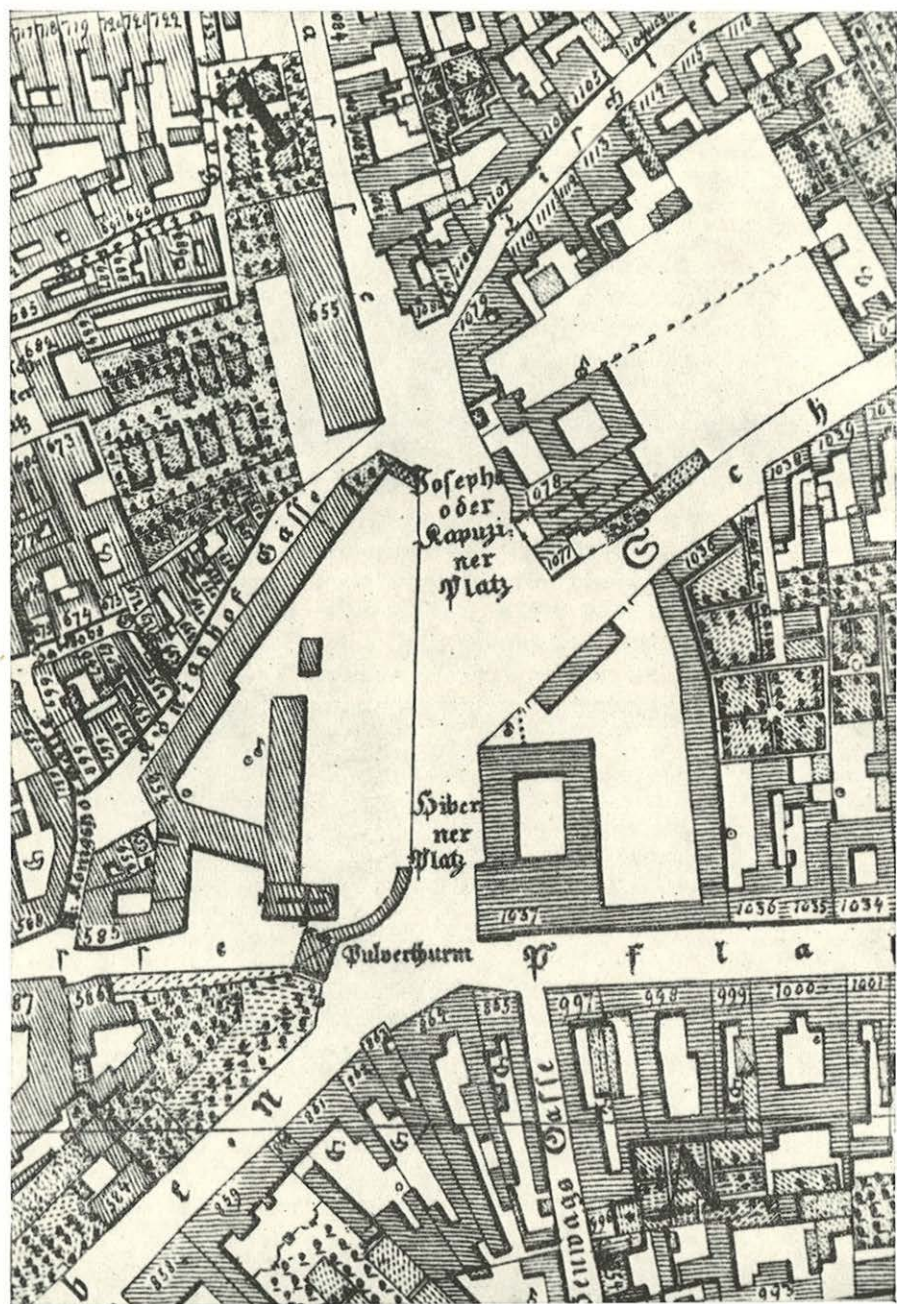


Náměstí Republiky v Praze

KAREL KIBIC

V dějinách města bylo vždy náměstí místem, kde se odbyvala významná veřejná jednání a soustřeďoval obchodní život. Proto také byly důležité budovy historického města vázány na tento prostor. Ve středověku byly jimi kaufhauzy, radnice, tržní kotce, od 19. století budovy bank, spořitelny, divadel, obchodních domů atd. Historické město mělo u nás většinou pouze jedno náměstí, popřípadě další malé náměstí při kostele; jako počet domů, kostelů a paláců, i počet náměstí dokládá jeho význam a bohatost ve své době. Jüttnerův plán Prahy z let 1811—1815 zaznamenává dokonce 46 náměstí a menších náměstních prostorů. I když se zástavba na náměstí dobou více či méně měnila, jeho prostor zůstával stejný. Vznik náměstí souvisel většinou s obdobím založení města; někdy však vzniká až během jeho dalšího vývoje — rozšířením menších prostorů nebo okolností, že se po požáru již neobnovovaly původní zastavěné plochy. Samostatnou skupinu představují v renesanci a baroku nově zřizovaná náměstí před feudálními sídly a paláci, vytvářená k jejich akcentování, jak je toho v Praze příkladem náměstí Valdštejnské. Umísťování veřejných budov na náměstí došlo v 19. století takové obliby, že někdy tvořily jeho úplnou zástavbu, takže již nezbývalo místo pro činžovní domy (např. na dnešním náměstí Krasnoarmějeů v Praze). Až do této doby však trvá požadavek na uzavřenost náměstí a teprve nová koncepce jej částečně mění.

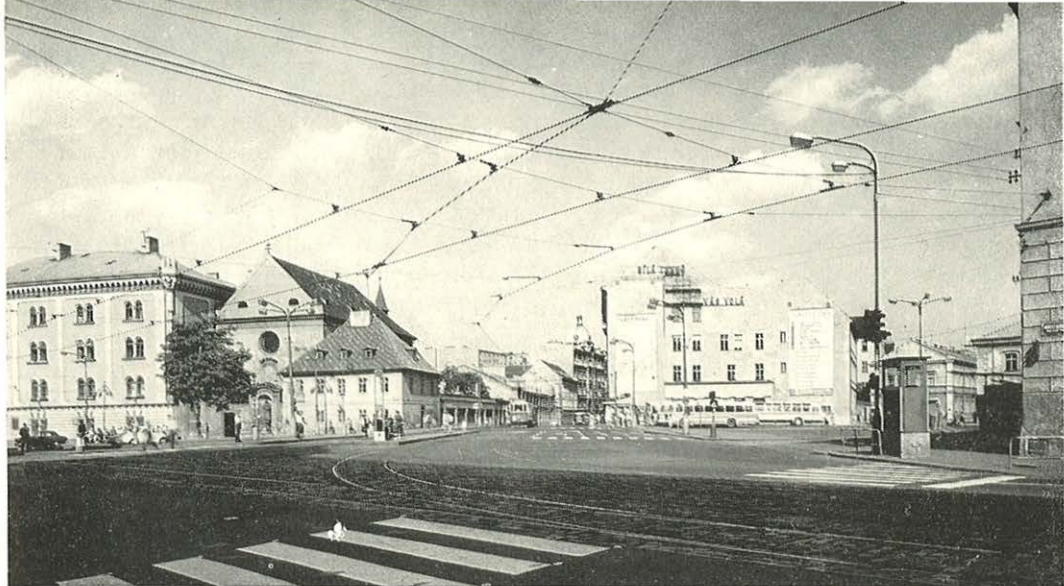
Těchto několik poznámek je vhodné předestlat úvahám o náměstí Republiky v Praze a jeho perspektivách. Vždyť v mnohém směru představuje zcela zvláštní příklad, odlišný způsobem vzniku, charakterem, původní i soudobou funkcí i okolností, že jeho vývoj nebyl dosud uzavřen a že výtvarné dořešení představuje stále jeden z hlavních úkolů při přestavbě centra Prahy. Náměstí Republiky vzniklo na křižovatce dálkových cest. Jednou z hlavních tras byla cesta vedoucí směrem východním — k Baltu; nejstarší trasa vedla ulicí dnes Klimentskou, směřující k Haštalskému náměstí a pozdější Širokou ulicí ke staroměstskému brodu. Význam této cesty poklesl od začátku 12. století, kdy přešel na cesty vedoucí ke Staroměstskému náměstí — dnešní ulice Soukenickou a Truhlářskou. Truhlářská ulice pokračovala ve Starém Městě ulicí Králodvorskou, Soukenická ulicí Dlouhou. Při opevnění Starého Města ve 13. století byla při vyústění ulice Králodvorské postavena brána sv. Benedikta. Rovněž ulice Celetná¹ končila branou s věží, zvanou Horská, jež stála poněkud západněji od pozdější Prašné brány. Před branou byl příkop; opevňovací systém Starého Města se 7 branami a několika fortami měl tedy v těchto místech v poměrné blízkosti tři brány. Velkolepé karlovské založení Nového Města nově určovalo hlavní osnovu uliční sítě a náměstí na volných plochách² i přebíralo původní komunikační tahy osad při řece, takže se ulice Soukenická, Truhlářská i Na poříčí objevily jako důležité trasy Nového Města. Dálková cesta na Kutnou Horu



Situace Josefského a Hybernského náměstí na počátku 19. století podle Jüttnerova plánu (1811—1815)
(reprod. K. Kibic)

projevila se pak v půdorysu Nového Města jako ulice Na Dlážděném, později Svatoambrožská a Hybernská. Stará cestní síť se tedy výrazně odrazila v půdorysu Nového Města a vytvářela v prostoru dnešního náměstí Republiky křížovátku, jež nejlépe ukazuje význam tohoto prostředí v období raného feudalismu a jež vyvolala předpoklady pro dopravní i společenský význam místa v pozdější době. Založení Nového Města dalo zároveň podnět ke vzniku náměstí v tomto prostoru. Především na významu částečně pozbyl hradební systém Starého Města a Karel IV. a po něm i Václav IV. několikrát nařizují Staroměstským zboření zbytečných hradeb.³ Od poloviny 14. století, brzy po založení Nového Města, vzniklo vedle sebe několik významných areálů, církevních i světských, jež se zároveň projeví v utváření tohoto náměstí. Jsou jimi klášter později Hybernů, Králův dvůr s Prašnou bránou, klášter Josefský i klášter s kostelem sv. Benedikta, později premonstrátský. Protože spoluvytvářely prostor náměstí, nastíníme stručně jejich stavební vývoj.

Roku 1355 založil Karel IV. klášter s kostelem sv. Ambrože na paměť své milánské korunovace v tamnějším kostele téhož zasvěcení. Klášter osadil benediktinskými mnichy z Milána. Na začátku husitských bouří v roce 1419 byli mniši vypuzeni a klášter zpustošen. Jiří z Poděbrad jej daroval r. 1460 observantům (bosákům), kteří se připravovali klášter nově vybudovat, ale pro spory s kališníky odešli v r. 1483 z Prahy. V roce 1630 sem přišli irští františkáni, vypuzení královnou Alžbětou z Irska, a po krátké době přistoupili v roce 1652 ke stavbě nového kostela v dobovém pojetí — s hlavní lodí, s bočními kaplemi, se štítem a věží s barokní helmou v hlavním průčelí.⁴ Vlastní klášter podstatně přestavěli — rytiny z let 1781 a 1792 jej ukazují jako dvoupatrový se střední o patro vyšší částí do Hyberského náměstí. Východní křídlo kláštera bylo přistavěno r. 1704, severní r. 1739. V r. 1786 byl klášter zrušen, kostel později odsvěcen a po zboření divadla „Bouda“ na Václavském náměstí bylo sem přeneseno české divadlo. Na začátku 19. století byly zde zřízeny finanční a celní úřady a kostel přestavěn v letech 1808—1811 na celnici stavitelem J. Zobelem podle plánu arch. Jindřicha Fischera. Její mohutné průčelí, pro něž byla vzorem Gentzova Stará mincovna v Berlíně, pohledově uzavírá ulici Na příkopech. Ke klášteru přiléhala rozlehlá zahrada. Na protější straně budova býv. Živnostenské banky podle návrhu arch. Frant. Roitha, dokončená r. 1938, stojí na místě několika domů — nárožního hotelu U modré hvězdy čp. 864/II, starší budovy Živnostenské banky z let 1898—1901 od arch. Osv. Polívky a domů čp. 860 a 861/II. Tyto domy i dům čp. 969/I ve své nejnovější výstavbě od arch. Jos. Sakaře z let 1930—1937 mají bohatou historii, sledovatelnou od 14. století. O sousední Horské bráně s věží je původní zmínka r. 1310 při boji Jindřicha Korutanského a jeho měšťanských spojenců s Janem Lucemburským.⁵ S ní přímo sousedil dům Mikuláše od věže z rodu Wellflovců, jemuž byla věž s branou svěřena do opatrování. Tento dům Těmy z Koldic i vedlejší domy koupil Václav IV. a zřídil zde královský příbytek (curia regia). Po požáru Pražského hradu v r. 1383 zde pak trvale bydlel; protože věž byla spojena s Královským dvorem, nazývali ji „věží královskou“. Dvůr byl za císaře Zikmunda částečně opraven; bydleli v něm i Albrecht, Ladislav Pohrobek, Jiří Poděbradský a první roky též Vladislav II. Mezitím Horská či Královská brána zchátrala, takže se v r. 1431 nazývá „Odraná“ („valva lacerata“). Z těchto důvodů a patrně též k uctění nového panovníka Vladislava II. přistoupili Staroměstští k novostavbě



Náměstí Republiky v Praze, stav 1967 (foto K. Kibic)

Průhled do dnešní Revoluční třídy v polovině 18. stol., rytina B. W. Wernera (reprod. K. Kibic)



věže vedle Královského dvora, založené v r. 1475; „Nová brána“ již v podstatě neměla obranný význam — její účel byl především reprezentační jako vstup do Starého Města a první patro bylo přímo spojeno s Královským dvorem. Stará Horská brána byla sice zbořena, ale sousední věž zůstala nadále a je patrná i na tzv. Sadelerově rytině z r. 1606. Nápis na Nové bráně zdůrazňuje, že šlo o stavbu nákladem staroměstských měšťanů; jiný nápis uvádí jako autora sochařské výzdoby „Raysek de Prostieow Baccalareus (Pragensis) 1477“, který po odvolání mistra Václava v r. 1478 převzal též funkci stavitele. Brána nebyla ve svém zamýšleném rozvrhu dokončena, patrně z důvodů králova přesídlení na Pražský hrad.⁶ Vladislav II. se totiž po pražských nepokojích v letech 1483—1484 přestěhoval z Králova dvora a tím ukončil období jednoho století, po které bylo toto sídlo centrem politického života. Původní podobu Králova dvora blíže neznáme. Hlavní vchod byl někde u Prašné brány, zadní do ulice Královské. Královské místnosti předpokládá Fr. Ruth proti Prašné bráně,⁷ jak můžeme soudit i z toho, že těmto účelům sloužilo i první patro brány,⁸ přístupné po mostku mezi branou a dvorem. Pravděpodobně zde byly velké prostory, protože tu byly konány i sněmy.⁹ Jiné zmínky mluví o pavlači, sklepech, lázni a zahradě, již vedla cesta k fortně proti Novému Městu. Po určitou dobu zde byly zemské desky, ale i ty byly r. 1512 přeneseny na hrad. Ferdinand I. daroval části dvoru některým šlechticům, hlavní část r. 1556 Ladislavu Popelu z Lobkovic. Od Polyxeny z Lobkovic koupil dvůr v r. 1631 kardinál Arnošt Harrach a dal zde zřídit arcibiskupský seminář. Za vpádu Sasů byl však dvůr vypálen a poté znovu vyplněn v r. 1632. Arcibiskup Matouš Sobek přistavěl v r. 1673 nové křídlo a arcibiskup Jan hr. Valdštejn založil při něm v r. 1694 kostel sv. Vojtěcha, postavený arch. J. B. Matheyem. Po přemístění semináře do Klementina v r. 1777 byly zde tzv. Královské kasárny a od r. 1869 kadetní škola. Když byla postavena na Mariánských hradbách nová kadetní škola, koupila v r. 1899 tento areál Živnobanka a dala jej spolu s kostelem sv. Vojtěcha v r. 1902 zbořit. I když v jeho substrukcích převažoval zřejmě barokní podíl, je třeba litovat, že nebyl proveden alespoň bližší průzkum, který by mohl osvětlit charakter a vývoj tak významného místa. V blízkosti dvora stál klášter s kostelem sv. Benedikta. Sem přenesli němečtí rytíři v r. 1233 komendu od sv. Petra a postavili kostel. Když pak v roce 1420 opustili Prahu, byly konvent, fara i škola prodány a kostel, který se stal filiálním ke kostelu Týnskému, zpustl. R. 1635 se sem přestěhovali premonstráti a v letech 1637—1640 zde postavili velkou kolej sv. Norberta (Norbertinum). V r. 1676 zbořili starý kostel sv. Benedikta a architekt Dominik Orsi de Orsini vystavěl nový ke cti sv. Norberta a Benedikta. V této nejbohatší výstavbě zachycuje areál rytina B. Wenera, na níž je patrný v ose tehdejší Trubní, nyní Revoluční ulice i zámček Belvedere, postavený Františkem Josefem Valdštejnem na začátku 18. století.¹⁰ Po zrušení kláštera byl kostel v r. 1792 zbořen, kdežto kolej věnoval císař Leopold II. ústavu šlechticů, pro něž byla budova přestavěna. Bývalý konvent byl zbořen v r. 1928. Na protější straně stálo ještě před založením Nového Města předměstí Poříčí, na jehož okraji založil okolo r. 1350 Jan Jakubův z Welfloviců špitál pro chudé s kaplí P. Marie a zahradou.¹¹ Po Bílé hoře koupil Gerhard sv. pán z Kvestenberka dům pana Bartoloměje de Pauli a věnoval jej kapucínům, stejně jako další tři domy. Stavitel Melichar Mayer zde zbudoval kostel sv. Josefa, vysvěcený r. 1653, a později i klášter, jenž byl r. 1795 zrušen a sloužil pak jako kasárny a jeho za-



Bývalý klášter a kostel u Hybernů

Kostel sv. Josefa s domem čp. 1077/II a budovou kasáren (foto K. Kibic)



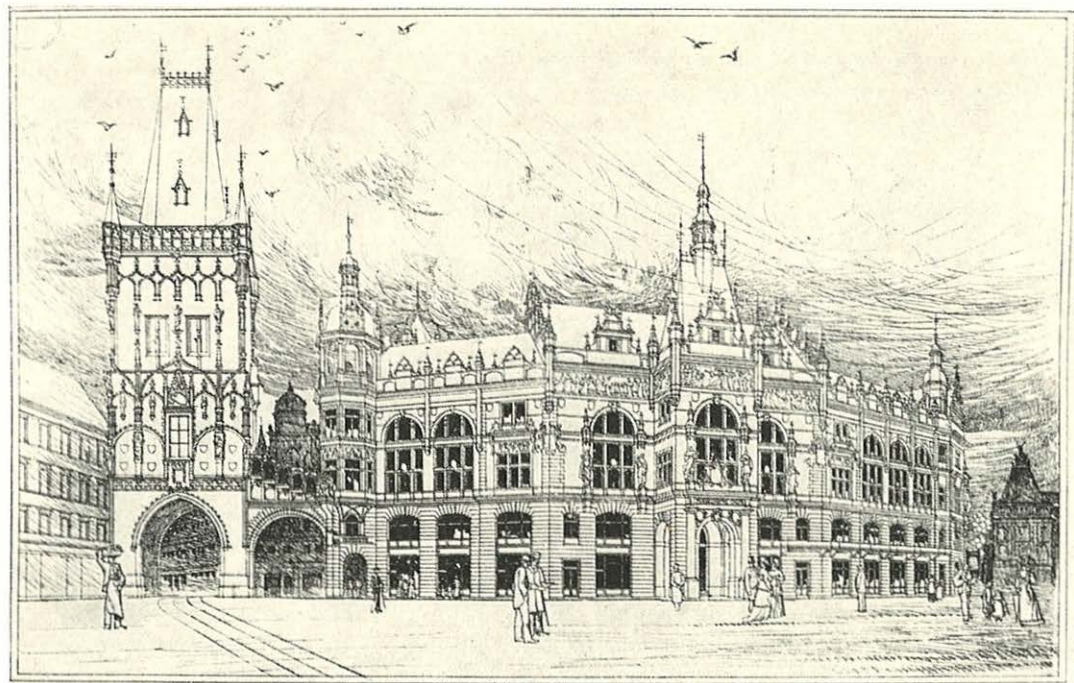
hrada za jízďárnu. Kostel byl vojenským až do r. 1833, kdy byl vrácen kapucínům. Na místě kláštera a dalších domů byly v r. 1860 vystavěny nové kasárny ve slohu novoro-mánském.¹²

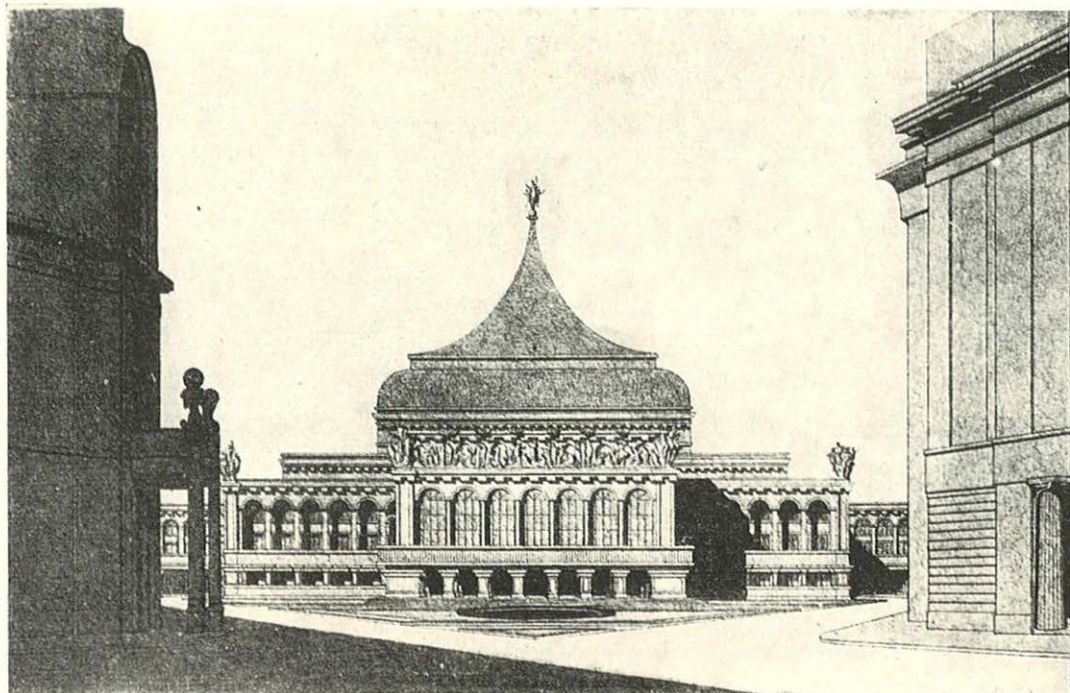
Když bylo v šedesátých letech 19. století hledáno místo pro Národní divadlo, počítalo se i s možností na místě královského areálu vedle Prašné brány (1862). Podobně se zde uvažovalo i o umístění sněmovny. Mockeroва restaurace Prašné brány v letech 1875—1886 byla začátkem velkých změn a úprav na náměstí, především na jeho západní straně. Zájem o místo vycházel především z možnosti jeho podstatně větší exploatace a projevovaly jej především finanční ústavy a banky. Už dříve tu České eskomptní bance patřil dům čp. 969/I vedle Prašné brány. Následovala pak budova Živnostenské banky na místě domů čp. 862 a 863/II. Při Prašné bráně stály do náměstí nízké krámky, jež obec dala postavit v r. 1816 náhradou za dřevěné krámce na Václavském náměstí u Můstku. Správa města je v r. 1902 vykoupila a zaplatila za každý 30 000 až 50 000 K. Poslední dvojitý krám č. 5—6 hodináře Šťastného o ploše 9,8 m² koupila obec v dubnu 1902 za 100 000 zl.¹³ Městská správa usilovala zároveň o výtvarné řešení přestavby při Prašné bráně. Proto především řešila problémy nové parcelace místa a dále charakter nové zástavby. Vědoma si významu situace, obrátila se na začátku r. 1900 na Spolek architektů a inženýrů o dobrozdání;¹⁴ Spolek předložil úkol svému I. odboru, který za vedení profesorů Zítka a Schulze stanovil obecné zásady řešení. Pak byl vypsan užší konkurs, k němuž Spolek vyzval arch. Kříženeckého, prof. Podhájského a arch. Vejrycha, jenž se však soutěže nezúčastnil. Z obou předložených návrhů na úpravu areálu byl vybrán projekt architekta R. Kříženeckého, který jej členil ve dva bloky spojené křídlem s podjezdem. Záměr nové ulice (U obecního domu, do r. 1927 nazývané Pařížská) byl pak již převzat do celkového řešení. Na tuto ulici měl navazovat průraz do ulice Štupartské, jak jej pak sledovala řada územních plánů. Architektonicky i měřítkově členil arch. Kříženecký novou zástavbu ve dvě části: při Prašné bráně měla vzniknout nižší novogotická část s věží, jež měla vhodně navázat na Prašnou bránu a dát vyniknout jejímu monumentálnímu měřítku. Na tuto část se napojovala mohutná středově komponovaná jednotná fronta bloku do náměstí, kde její jižní část byla pojata novorenesančně a hlavní budova novobaročně. Do nového bloku zapojoval arch. Kříženecký pouze dům čp. 585/I s návrhem nového loubí. Jinak však zachovával kostel sv. Josefa, vedle něhož dával na místě asanovaných Josefských kasáren vzniknout nové veřejné budově. V ose ulice U obecního domu navrhoval směrem ke Florenci novou ulici (V celnici) — v místech, kde dříve končily zahrady paláců v Hyberské ulici, do Josefského náměstí krytou jako podjezd. Jeho návrh upravil arch. J. Sakař a přinesl podnět v návrhu další ulice (U Prašné brány). Po vyřešení regulace se jednalo o způsob zástavby. Architektům záleželo velmi na tom, aby se situace neřešila jen z finančních hledisek, nejnáročnější problém zhlédávali správně při Prašné bráně. „Že parcela tak význačná má pro město veliký význam, leží na bíledni. Od šťastné či nešťastné architektonické úpravy její záviseti bude dojem partie kol Prašné brány, reprezentačního toho vstupu v Staré město Pražské, jakému hned tak ve světě není rovno... Bylo by rozhodně záhodno, aby v každém případě vypsaná byla pro tak důležitý podnik *umělecká soutěž* a výsledky její staly se základem při dalším jednání a postupu. Ovšem na ideální plány budovy neurčité se konkurence vypisovati nedá; zde bylo by nutno



Domy čp. 660/I a 1081/I na náměstí Republiky (foto K. Kibic)

Původní návrh Ant. Balšánka na Obecní dům (reprod. K. Kibic)





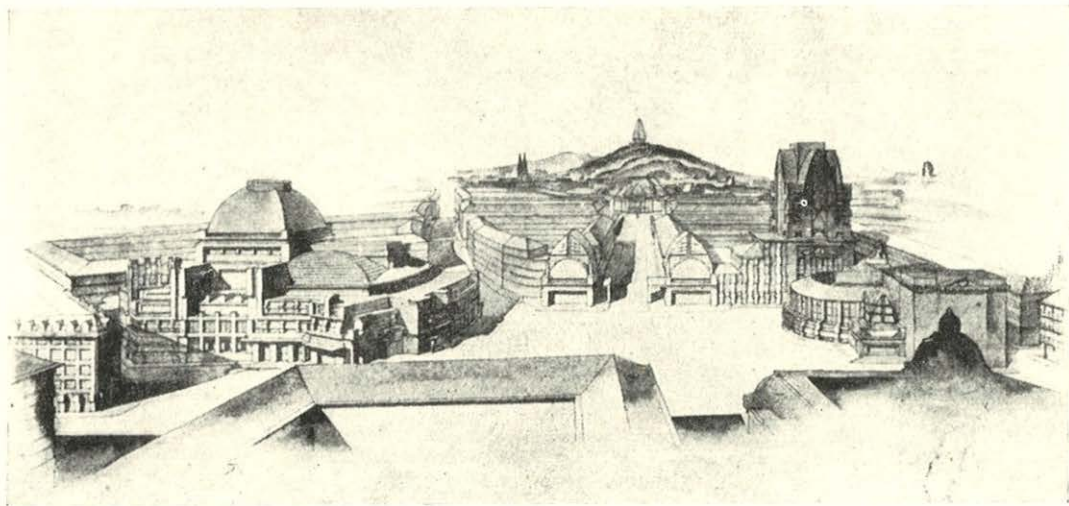
Návrh P. Janáka na nové divadlo na náměstí Republiky, 1921

nejprve hledati, zdali se nám reprezentační budovy v některém směru národní naší organizace nedostává. Dalo by se k několika věcem poukazovati. Na předním ale místě by se sem hodila budova reprezentace měšťanstva.¹⁵ Tak bylo místo znovu vybráno pro významnou veřejnou budovu; protože však tehdejší architektura žila ve znamení nadneseného eklektismu, znamenalo určení místa jisté ohrožení monumentality Prašné brány. Vypsána soutěž přinesla skutečně v některých návrzích bombastické řešení (např. soutěžní návrh arch. J. Pospíšila), která by architektonicky poškodila Prašnou bránu a nevedla k umělecky účinnému řešení. Z užší soutěže vyšli vítězně architekt Balšánek a Polívka, jejichž návrh byl pak v letech 1906—1911 realizován. Úsilí o vhodné napojení na Prašnou bránu bylo korunováno úspěchem zejména proto, že se využilo řady podnětů, jež se v předchozích návrzích objevily: urbanistické rozvěvení zástavby směrem k Hyberské ulici a akcentování Prašné brány z pohledů z ulice Hyberské, U Prašné brány i Celetné, výškové omezení Obecního domu ze strany od Hyberské ulice, zdůrazňující měřítko brány.¹⁶ Především však bylo příznivé, že se neuplatnilo pojetí některého pseudoslohu, jak uvažovaly původní návrhy (včetně návrhu arch. Balšánka) — novogotické, novorenesanční či styl třetího baroka —, ale

již nový sloh secesní. Přednosti tohoto postupu, využívajícího výsledků několika soutěží, nejlépe vyniknou při porovnání řešení sousedního bloku, vymezeného ulicemi Královskou, U obecního domu a náměstím. Obě průčelí domů tohoto bloku do náměstí — čp. 660/I a 1081/I od arch. Turka a Bělského — byla projevem dobového eklektismu a také ostatní domy areálu byly pojaty obdobně. Fr. X. Harlas mluvil v článku *Moderna v pražských ulicích* o arogantně odpudivém sousedu, jakým jsou dosud vystavěné domy na náměstí.¹⁷ Řešení průčelí těchto domů způsobila, že jeden z hlavních záměrů přestavby náměstí, jeho výtvarné sjednocení, jak je sledoval např. arch. Kříženecký, nebylo uskutečněno a naopak vytvářelo překážky v dalších pokusech.

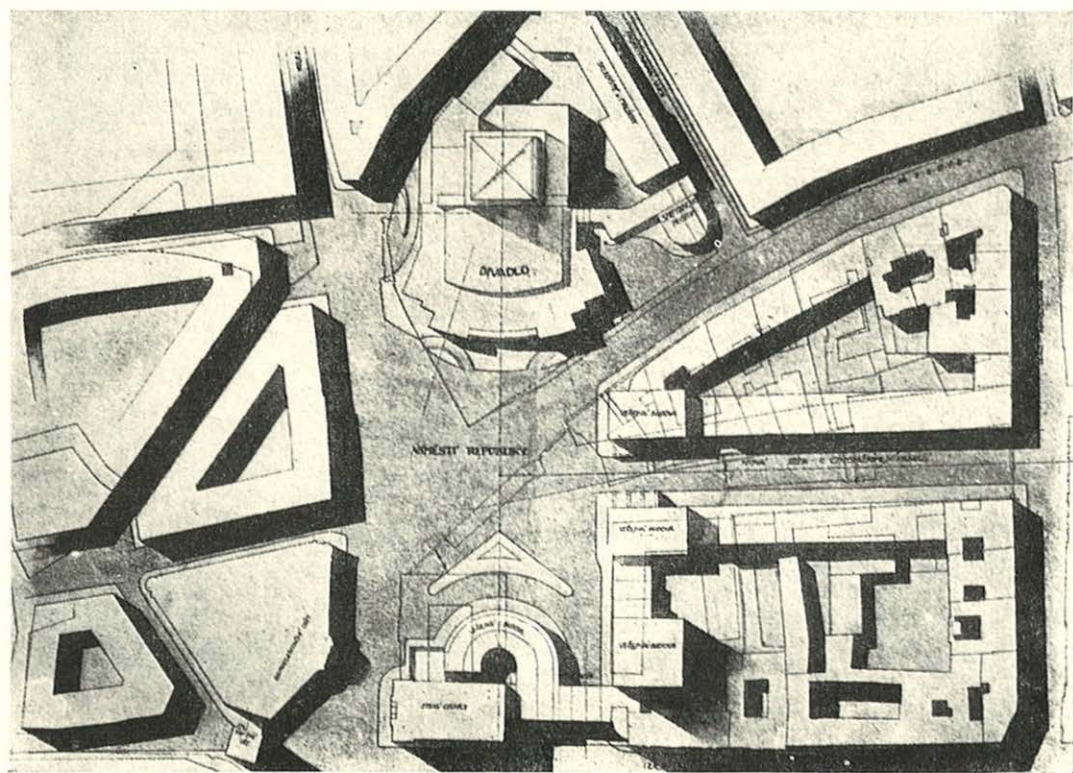
V r. 1919 bylo náměstí přejmenováno na náměstí Republiky. Nestalo se tak náhodně; jako se středisko veřejného života v Praze přeneslo ze Staroměstského náměstí na náměstí Václavské a odtud na náměstí Republiky, mělo toto centrum ve středu Prahy, hlavním městě nově ustaveného státu, vyjadřovat i nové označení. Zároveň však bylo i předznamenáním zvýšené pozornosti, jež měla být věnována dotvoření náměstí. Proto když byla v r. 1921 vypsána ideová soutěž na umístění nového českého divadla, navrhovala většina soutěžících právě náměstí Republiky. Soutěž, vypsána ministerstvem veřejných prací na popud ministerstva školství a národní osvěty, předpokládala divadlo pro 2500 diváků, s bližším umístěním ve vnitřní Praze na pravém břehu Vltavy, tj. v části ohraničené Vltavou, ulicí Myslíkovou, Karlovým náměstím, Zemským muzeem, nádražím Wilsonovým a Denisovým. Jako stavba Národního divadla v šedesátých letech 19. století mělo být i nové české divadlo odrazem velkých společenských změn po osvobození a po vzniku republiky.¹⁸ Soutěžní podmínky dále

Jiří Kroha, spolupráce Ed. Hniličky: Návrh nového divadla na n.ám. Republiky — perspektiva, 1921 (reprod. K. Kibic)



zdůrazňovaly, že získání navrhovaného místa nemá být spojeno s přílišnými obtížemi a náklady, vykupováním a bouráním celých komplexů budov soukromých, hlavně obytných, a vylučovaly staveniště některých asanačních obvodů vyhrazených pro universitní budovy. Soutěž přinesla řadu pozoruhodných návrhů. Jedním z nich bylo řešení první varianty arch. P. Janáka s originálně pojatou budovou divadla v diagonální pohledové ose mezi budovou Obecního domu a celnicí.¹⁹ Podobně umísťoval divadlo i arch. J. Kroha (spolupráce Ed. Hniličky), vytvářel však větší prostor náměstí a využíval průhledů na Vítkov s akcentováním symetricky řešených stran ulice V celnici. Konečně i arch. V. Kvasnička a L. Machoň lokalizovali divadlo v místech kapucínského kostela. Druhá skupina návrhů počítala s umístěním při budově celnice po asanaci býv. kláštera Hybernů. Do této skupiny patří návrh arch. O. Novotného a arch. Vl. Hofmana s J. Barkem. Soutěžící zachovávali celnici jako významnou empírovou památku, pouze M. Urban nerespektoval tuto budovu, ale její přední část navrhoval přemístit na nároží bloku přibližně v místě kostela sv. Josefa.²⁰ Ačkoli soutěž nevedla

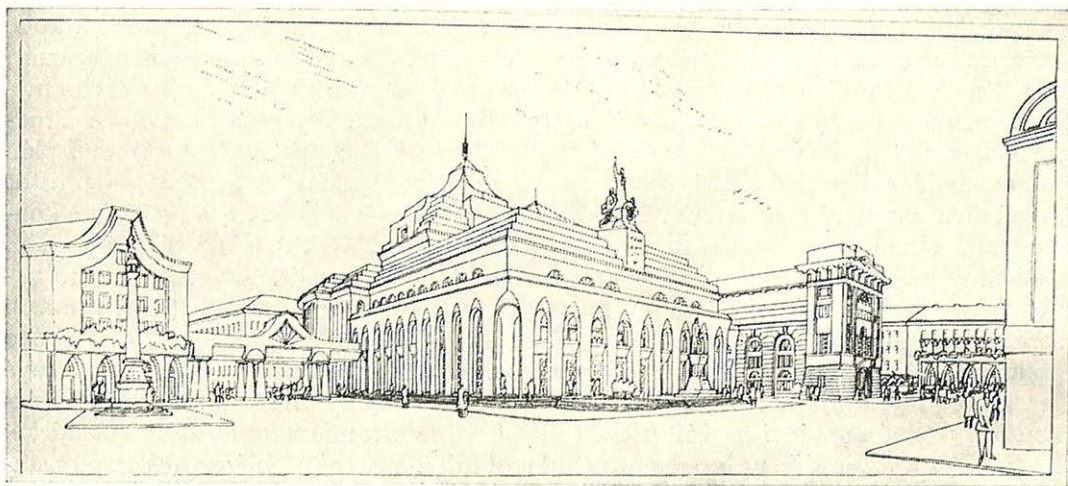
Jiří Kroha, spolupráce Ed. Hniličky: Návrh nového divadla na nám. Republiky — situace, 1921





Arch. Dr. B. Kozák: Studie úpravy náměstí Republiky, 1956

*Vlastimil Hofman a Ing. Josef Barek: Návrh nového divadla na nám. Republiky, 1921
(reprod. K. Kibic)*



k řešení, jež by pak bylo realizováno, měla nesporně vysokou úroveň a přinesla mnoho podnětného.

Jako po první světové válce, i po roce 1945 vzrostl zájem o výtvarné dořešení tohoto náměstí. Objevuje se představa náměstí Budovatelů — vytvoření rozlehlého prostoru, sahajícího po asanaci nádraží Střed až k Vítkovu.²¹ Později se však opět uvažuje o jeho menším rozsahu. Z roku 1956 pochází studie úpravy náměstí od arch. Dr. B. Kozáka, uzavírající prostor šestipatrovou zástavbou, symetricky komponovanou na osu mezi ulicemi Na poříčí a V celnici, se dvěma nárožními věžemi a pomníkem ve středu náměstí. V soutěžním návrhu na ideové urbanistické a dopravní řešení centra Prahy z let 1959—1960 počítal arch. B. Fuchs s umístěním mezinárodního hotelu v místě kasáren a využíval průhledů na Vítkov a věže Týnského kostela. Význam náměstí Republiky zvláště zdůraznil směrný územní plán hl. m. Prahy, který tu navrhuje vybudovat nový kulturně společenský areál. Hlavní budovou na náměstí má být koncertní dům; dále se počítá s budovami hotelu, Pražské informační služby, Čedoku, kina pro film 70 mm, s administrativní budovou, obchodním domem (v sousedství Kotvy), dostavbou bloku Leninova Muzea a s prostory pro autoparking. Na ideové architektonicko-urbanistické řešení prostoru náměstí a koncertního domu byla v dubnu 1966 vypsaná celostátní veřejná soutěž, jejíž první fáze již byla ukončena.

Náměstí Republiky představuje tedy jeden z nejvýznamnějších prostorů centra Prahy jak z hlediska historického, tak i z jeho současného poslání. Zde u Prašné brány začínala Královská cesta a zde se navrhuje i centrum nové Prahy. Dnešní stav náměstí stále vyvolává představu prostoru nedokončeného, provizorního, vyžadujícího radikální úpravy.²² Proto měla vypsaná soutěž vést k architektonickému dokončení a uměleckému obohacení novými výtvarnými hodnotami, jež by vtiskly místu nový charakter. Zároveň je třeba ocenit celkovou situaci; současný život přináší závažné požadavky na centra historických jader měst, jejichž splnění naráží na potíže, vyplývající z uzavřenosti prostorů a ukončenosti stavu. Nežádka pak dochází k nutným ztrátám na památkových hodnotách. Současná situace náměstí Republiky naopak vytváří předpoklady pro doplnění vyšší vybavenosti městského i celostátního významu. Také dopravní řešení centra Prahy zdůrazňuje prostor jako jeden z nejdůležitějších. Z hlediska památkové péče se úpravy náměstí dotýkají významných hodnot. Celkově však je třeba zdůraznit, že zatímco v jiné situaci vytváření nových prostorů asanací na ploše historického města je památkářsky nepřívznivé, náměstí Republiky tyto úpravy zčásti dovoluje. Předpokladem ovšem je vhodné navázání na měřítko daného místa. Proto územní plán předpokládá — proti dřívější představě velkolepého rozlehlého náměstí — prostor rozměrově omezený a uzavřený. Památkové orgány vydaly k soutěži směrnice, koncipované nikoli jako omezování tvůrčích možností architektů, ale jako upozornění na hodnoty, jež bude nutno zachovat a architektonicky využít. Vždyť na tomto náměstí jsou nejvýznamnější budovy některých slohů u nás — empiru (býv. celnice), secese (Obecní dům) i gotiky (Prašná brána patří k nejkrásnějším památkám svého období). Přitom náměstí Republiky je součástí ochranného pásma pražské památkové rezervace a vyžaduje vhodné navázání na prostorové vztahy prostředí. Závažnou otázkou je i citlivé napojení na historickou uliční síť, kde u ulic Truhlářské, Soukenické, Na poříčí a Zlatnické je nutno dochovat hlavní tahy. Vlastní problémy ovšem předsta-

vují bývalý klášter Hybernů a kostel sv. Josefa. V první fázi soutěže dopravní řešení téměř vylučovalo možnost zachování bývalého kláštera Hybernů, kdežto nová koncepce (metro) tyto předpoklady vytváří. Je třeba zdůraznit, že budova bývalého kláštera dodává celnici měřítko a její zboření by bylo stejnou chybou, jako kdysi odstranění prelatury při kostele sv. Mikuláše na Starém Městě.²³ Kostel sv. Josefa a objekt čp. 1077/II jsou památkově chráněny, a proto směrnice požadovaly na soutěžících, aby hledali možnosti jejich dochování. Přesto však nevylučovaly možnost jejich vynětí z památkové ochrany za předpokladu, že nové řešení vytvoří vyšší hodnoty architektonické i urbanistické. Je nesporné, že bylo správné ponechat při soutěži možnost obou variant, jež by dovolovala zhodnotit výhody a výsledky řešení. Náměstí Republiky kdysi představovalo kostelní náměstí se 4 kostely (sv. Ambrože, sv. Josefa, sv. Norberta a sv. Vojtěcha). Poslední zachovaný kostel, sv. Josefa, je dobou kapucínskou architekturou. jednoduchou, leč působnou zvláště ve spojitosti s čp. 1077/II, a dodává místu charakteristický ráz. Budova koncertního domu se předpokládá někde v této části náměstí, kde při zachování kostela vzniká problém vhodného navázání. Nová urbanistická koncepce nevyžaduje na rozdíl od klasické koncepce pojetí veřejné budovy jako architektury měřítkově nadřazené okolí²⁴ a vytváří tak předpoklady pro přičlenění a vhodné napojení obou architektur. Výsledky první fáze soutěže tyto možnosti také potvrdily. Bylo v ní vybráno 8 návrhů, jež mají být dále propracovány. Lze doufat, že druhá fáze soutěže povede již k úspěšnému řešení a že střed Prahy bude obohacen o nový architektonicky významný areál.

Poznámky

- ¹ Název Celetná je starého data; ve 14. století je doložen název ulice Caltnérů, tj. výrobců calt či housek, Caletná, později Celetná. Viz J. Čarek ad., *Ulicemi města Prahy*. Praha 1958, str. 100.
- ² Pouze u osad Chudobice a částečně též Rybník ztrácí se jejich původní půdorysná stopa v novém rozvrhu uliční sítě Nového Města.
- ³ Zd. Wirth, *Opevnění Prahy*. Zmizelá Praha, Praha 1945—1948, str. 11. Příkaz k odstranění hradeb se však neplnil, takže ještě v 16. století se hradby opravují.
- ⁴ V původní podobě připomínal kostel jiný pražský chrám v té době stavěný — kostel sv. Ignáce. Jeho podobu před empírovou přestavbou zaznamenávají rytiny z r. 1781 (kresba Jos. Ant. Scotti de Cassano, mědiryt J. Balzer) a z r. 1792 (kresba Filip a Fr. Hegerové, mědiryt Casp. Pluth).
- ⁵ W. W. Tomek a J. Mocker, *Pražská brána*. Praha 1891, str. 1.
- ⁶ I. Šperling, *Rejskova sochařská výzdoba Pražské brány*. Umění XIII, str. 405. Viz též K. B. Mádl, *Matyáš Rejský z Prostějova a Beneš z Loun*, list z dějin české gotiky. Světozor XV, str. 367 n.; W. W. Tomek — J. Mocker, *Pražská brána*. Praha 1891.
- ⁷ F. Ruth, *Kronika královské Prahy*. Praha 1902, str. 614.
- ⁸ Teprve r. 1592 bylo vybudováno šnekové schodiště do I. patra věže.
- ⁹ Tak např. se zde r. 1518 konal sjezd rytířského stavu.
- ¹⁰ Zámek byl hlavním stanem velitele francouzské okupační armády vévody Františka Maria de Broglie v letech 1740—1743; armáda jej při svém odchodu zničila. Viz A. Kubíček, *Barokní Praha v rytinách B. B. Wernera*. Praha 1966, str. 88—89.
- ¹¹ W. W. Tomek, *Dějepis města Prahy II*. Praha 1902, str. 252.
- ¹² Fr. Ruth oceňuje jejich architekturu: „Jest to budova dosti úhledná, z pražských kasáren nejméně kasárnická.“ Fr. Ruth, *Kronika královské Prahy*. Praha 1902, str. 430.
- ¹³ Tamtéž, str. 429.
- ¹⁴ J. Koula, *Úprava vůkolí Pražské brány v Praze*. Architektonický obzor I, 1902.
- ¹⁵ Tamtéž, str. 23—24.

- ¹⁶ Právě výškové řešení Obecního domu svědčí o mistrovství navrhujících architektů: jednopatrová část při Prašné bráně a do náměstí Republiky s honosným pianem nobile přechází v ulicích U Prašné brány a U obecního domu ve tři až čtyřpatrové průčelí. Také pohledové využití brány v ose ulice U Prašné brány je architektonicky velmi účinné.
- ¹⁷ Fr. X. Harlas, *Moderna v pražských ulicích. Architektonický obzor III*, 1924, str. 37.
- ¹⁸ Al. Kubiček, *Nové divadlo. Styl III*, 1922—1923, str. 132.
- ¹⁹ „Obě tyto budovy tvoří jakýsi rám, jímž otvírá se přímý pohled na široce rozložené průčelí divadla, rozvržené již s ohledem k tomuto frontálnímu pohledu. Tato poloha divadla byla by v rázu Prahy, kde pravidlem ulice míří a jsou uzavřeny pohledovými objekty.“ P. Janák, *Průvodní zpráva k návrhu. Styl III*, str. 135.
- ²⁰ M. Urban přitom v průvodní zprávě zdůrazňuje význam celnice jako nejkrásnější empirové památky u nás, ale shledává v jejím umístění vážné důsledky pro divadelní dispozici. Soutěžní porota tento záměr odmítla stejně jako návrh přestavby Šporkova paláce. *Styl III*, str. 139 a 140.
- ²¹ Osové akcentování náměstí k Vítkovu objevuje se poprvé v návrhu J. Krohy z roku 1922.
- ²² M. Urban nazývá náměstí polonáměstím, profesor J. Koula mluví o nynějších neartikulovaných beztvarych jeho formách atd.
- ²³ V. V. Štech, *Staré Město. Zmizelá Praha I*, Praha 1945, str. 8: „...zničení Dientzenhoferovy prelatury poškodilo promyšlený účinek skupenství chrámu sv. Mikuláše.“
- ²⁴ Vhodnou ukázkou toho je koncertní dům v Berlíně na třídě Karla Marxe, k němuž J. Hrůza uvádí: „V soudobých městech obvykle veřejné budovy netvoří výškové dominanty a jsou zdůrazňovány spíše hmotovým rozvinutím a situací.“ J. Hrůza, *Teorie města*. Praha 1966, za str. 196.